

De ‘Ronde’: trots, verbondenheid en engagement in de lokale *ruimte*

‘Een onderzoek naar de sociaal-culturele betekenissen van de Nederlandse lokale wielerronde in de eerste helft van de twintigste eeuw.’

Bachelorwerkstuk
Cultuurgeschiedenis
Daan van Alphen
S4378091
Juli 2018

-Inhoud-

3	Inleidend
11	1. Koers in België
16	2. Roeselare
19	3. Roosendaal
28	Concluderend
29	Literatuur
32	Bronnen

-Inleidend-

Het is zondagmiddag 16 oktober 1932. Op de Markt in de Noord-Brabantse stad Roosendaal is het een drukte van belang. De winkels zijn open, de harmonie speelt, de Nederlandse vlag prijkt op vele gevels, de sfeer is feestelijk. Duizenden mensen zijn samengekomen om de eerste editie van de wielervedstrijd ‘Ronde van Roosendaal’ te aanschouwen. De afwezigheid van lokale favoriet Marinus Valentijn uit St. Willebrord en een aantal toprenners uit het nabije Vlaanderen, weerhoudt het publiek niet om in grote getale te komen kijken. Het succes van ‘de Ronde’ wordt daags nadien in het regionale dagblad *De Grondwet* bevestigd in een paginagroot verslag: “De Ronde is er geweest. Ze heeft aan de verwachtingen voldaan, die van velen zelfs overtroffen. (...) Zelden zag Roosendaal zoveel mensen bijeen als gisteren.”¹

De grote belangstelling voor een wielerevenement als de ‘Ronde van Roosendaal’ stond niet op zichzelf. In een groot aantal dorpen rondom de West-Brabantse stad bestonden al vóór 1932 jaarlijkse wielerronden. In Wouw, Oudenbosch, St. Willebrord, Nispen en veel andere plaatsen was de in de volksmond genoemde ‘Ronde’ een fenomeen van grote betekenis, met veel aandacht van de lokale – en soms zelfs landelijke – pers. Het wielrennen in West-Brabant was daarmee geen marginale sport, integendeel, het was alomtegenwoordig.

Anno 2018 wordt deze regio van Nederland nog steeds geassocieerd met wielrennen. Maar net als in de rest van het land zijn de meeste lokale wielerronden verdwenen. De massa’s mensen aan het parcours in Roosendaal uit de jaren ’30 van de vorige eeuw, zien we – met uitzondering van enkele Na-Tour criteriums in juli en augustus – niet meer. De plaatselijke wielerronde of ‘kermiskoers’ wordt daarmee steeds meer een historisch begrip.

Hoewel de publieke belangstelling voor het professionele wielrennen tegenwoordig groot is, en de – dikwijls heroïsche - verhalen van de sport in vele boeken en artikelen van fictie tot non-fictie worden verrat, bestaat er een gebrek aan historisch wetenschappelijke duiding. Het is opvallend dat er binnen de geschiedwetenschap in Nederland, nagenoeg geen onderzoek is gedaan naar de sociaal- en cultuurhistorische betekenis van de wielersport in het algemeen, en de betekenis van de - meestal drukbezochte - (lokale) wielersport in het verleden. Het gaat hierbij niet zozeer over de sport zelf, maar in het bijzonder over de culturele context waarin de sport bedreven werd. De belangstelling voor de ‘Ronde van Roosendaal’ in 1932 kwam niet zomaar uit de lucht vallen. Het is het resultaat van allerlei

¹ Anoniem, ‘De “Ronde van Roosendaal”’, *De Grondwet*, 17 oktober 1932, 4.

maatschappelijke, individuele en collectieve beweegredenen, die uiteindelijk leidden tot het besluit om een dergelijk evenement tot stand te brengen.

Binnen de gemeenschap was er ten eerste draagvlak nodig om überhaupt en wielerronde te organiseren. Ten tweede – en misschien nog wel belangrijker – was er belangstelling voor wielrennen onder de bevolking vereist. Lokale wielerrondes en de festiviteiten daaromheen vonden niet plaats achter de barrières van toegangspoortjes en entreegelden, maar in de openbare ruimte, bij de mensen aan de voordeur. Dit gegeven sluit aan bij de letterlijke betekenis van het bekende gezegde, dat het wielrennen ‘dicht bij de mensen’ zou staan. Doch niet alleen in letterlijke, maar ook in figuurlijke zin werd (en wordt?) de sport dikwijls als ‘volksport’ betiteld. Deze typeringen, samen met de componenten van (openbare) ruimte en ‘lokaliteit’, maken van het wielrennen niet enkel een sport, maar een cultureel fenomeen.

Maar waarom eigenlijk? Welke betekenis hadden lokale wielerrondes in de gemeenschap? Waren ze een symbool van gezamenlijke trots en verbondenheid? Het onderzoeken van deze cultuurhistorische vragen is interessant en relevant om meer te weten te komen over percepties en constructies van lokale en regionale identiteit. Het thema wielrensport, cultuur en identiteit in Nederland staat daarom centraal in deze scriptie. Op basis van secundair wetenschappelijk onderzoeksmateriaal en primaire bronnen tracht ik een antwoord te vinden op de vraag: Welke sociaal-culturele betekenis(sen) hadden lokale wielerrondes in relatie in de eerste decennia van de twintigste eeuw in Nederland? In deze periode werden de meeste plaatselijke wielerkouren voor het eerst georganiseerd.

Gezien het feit dat er nagenoeg geen Nederlandse wetenschappelijke publicaties omtrent dit thema zijn, vraagt de scriptie om een enerzijds brede en anderzijds gedetailleerde aanpak. In België zijn enkele relevante artikelen en monografieën geschreven die ingaan op de cultuur rondom wielrennen en de relatie tussen plaatselijke wielerrondes en lokale identiteit. Deze werken zijn van betekenis, zowel inhoudelijk als de manier waarop de auteur het onderzoek vormgaf. Aan de hand van bronanalyses van journalistieke verslagen in kranten en tijdschriften, het bestuderen van gemeentelijke- en egodocumenten en het afnemen van interviews met ooggetuigen, blijkt het mogelijk deze complexe thematiek te behandelen.

De gedetailleerde aanpak richt zich op de analyse van primair bronmateriaal. Om een uitspraak te doen over de betekenis van een lokale wielerronde, is het van belang om een dergelijk fenomeen te onderzoeken en analyseren. De ‘Ronde van Roosendaal’ is daarvoor een geschikte casus. Het is een evenement dat sinds 1932 wordt georganiseerd en nog steeds bestaat, het zij in een andere hoedanigheid en onder een andere naam: ‘De Draai van de Kaai’.

Daarnaast is het een geschikte casus omdat Roosendaal dicht bij België ligt. Dit is belangrijk aangezien er in de journalistieke verslaglegging mogelijk referenties en opmerkingen worden gemaakt die zich verhouden tot het nabije buurland.

De ‘Ronde van Roosendaal’ is echter vooral interessant door de beschikbaarheid van bronmateriaal. Vanwege de omvang van deze scriptie ben ik beperkt in de hoeveelheid bronnen die ik kan raadplegen. Hierdoor heb ik gekozen om één informatiebron uit te diepen. Dit is de West-Brabantse krant *De Grondwet*. De vele – in de digitale database Delpher.nl vastgelegde - verslagen, advertenties, ingezonden brieven, gedichten en opiniestukken bieden een grote hoeveelheid informatie. Hierdoor is het mogelijk onderzoek te doen naar de organisatie, beweegredenen, betrokkenen, de beleving en receptie van de Roosendaalse wielerronde. Ik richt me op de periode vanaf de eerste editie in 1932 tot en met de voorlopig laatste editie in 1938. Pas na de Tweede Wereldoorlog keerde het evenement 1945 terug als de ‘Kermisronde van Roosendaal’.

‘Stand van onderzoek’

Alvorens uit te wijden over de operationalisering en inhoud van het onderzoek, is het van belang om beknopt het onderzoeksveld in kaart te brengen. Welke academische vakgebieden en geschiedwetenschappelijke onderzoeksterreinen houden zich in algemene zin bezig met het thema? Welke historische debatten vinden er plaats, en wat is de reden dat onderzoek naar sportgeschiedenis vanuit een sociaal-culturele invalshoek pas recent op gang is gekomen?

Het corpus van publicaties omtrent de culturele betekenis van het wielrennen beperkt zich hoofdzakelijk tot bronnen in de Nederlandse - en in beperkte mate de Franse en Engelse taal. Het gaat hier met name over artikelen afkomstig uit Vlaanderen, waar de wielersport al decennia lang tot de populairste sporten behoort. Toch zijn er van verschillende Europese landen culturele geschiedenissen van het fietsen en/of de wielrennerij geschreven. Belangrijke werken zijn *Great British Cycling: The History of British Bike Racing*, van Ellis Bacon, *French Cycling: A Social and Cultural History*, van Hugh Dauncey en *Pedalare! Pedalare!: A History of Italian Cycling* van John Foot.²³⁴ Deze monografieën belichten op

² Ellis Bacon, *Great British Cycling: The History of British Bike Racing* (2014).

³ Hugh Dauncey, *French Cycling: A Social and Cultural History* (Liverpool, 2012).

⁴ John Foot, *Pedalare! Pedalare!: A History of Italian Cycling* (2011).

chronologische wijze de geschiedenis van de fiets/wielrencultuur van Groot-Brittannië, Frankrijk en Italië. Deze blijken op allerlei wijzen van elkaar te verschillen.

De Nederlandse cultuurhistoricus Niek Pas publiceerde onlangs een sociaal-culturele analyse van de wielercultuur in Algerije. Met zijn methode op basis van studie van krantenverslagen, weekbladen, audiovisuele bronnen, interviews en enquêtes, laat hij zien dat onderzoek naar de cultuur van (wielers) sport op allerlei manieren zeer waardevol kan zijn. Volgens Pas was de Algerijnse wielersport een belangrijke *identity marker*.⁵ Door het koloniale verleden was er veel buitenlandse inmenging in de sport en kwamen er veel buitenlandse deelnemers naar de Ronde van Algerije. Ook bleken Algerijnse wielerverenigingen belangrijke broedplekken van nationale sentimenten en ideeën over soevereiniteit en verzet. Een ander belangrijk verband tussen de wielersport en (nationale) identiteit volgens Pas, is de symbolische toe-eigening van de geografische ruimte.⁶ Door de wielerkaravaan het Algerijnse land te laten doorkruisen, werden de – al dan niet betwiste – nationale grenzen symbolisch afgebakend en benadrukt.

Het is opmerkelijk dat een omvangrijke publicatie – zoals die over Algerije - niet bestaat over (de) wielrencultuur in België en/of Nederland. Deze constatering wordt gedeeld door historicus Ruud Stokvis. In een essay over (de beoefening van) sportgeschiedenis in België en Nederland - gepubliceerd in de toonaangevende bundel *Routledge Companion To Sports History* – betoogt hij dat het opvallend is dat er weinig tot geen dissertaties of deugdelijke monografieën over deze sport verschenen zijn.⁷ Zeker in de wetenschap dat de wielersport- en cultuur in België - en met name in Vlaanderen - enorm populair is en dikwijls als onderdeel van de collectieve identiteit bestempeld wordt, is dit gebrek aan wetenschappelijke publicaties een gemis. Het is daarom van belang om het thema ook vanuit een andere academische hoek te bekijken.

Naast de historische analyses van fietsculturen in verschillende landen, zijn er werken die expliciet gericht zijn op beeldvorming en identiteit van betekenis. Hier komen we op de meer specifiek op mijn scriptie gerichte literatuur, met een hoofdzakelijk Vlaamse afkomst en thematiek. Het bestaat voornamelijk uit essays en artikelen in bundels en (vak)tijdschriften.

De bundel *Cycling and Society* uit 2007 biedt een breed scala aan onderzoeken naar de

⁵ Niek Pas, 'De wondere wereld van sporthistorisch onderzoek in Algerije', in: *Ex Tempore: Sportgeschiedenis*, Vol. 36, Afl. 3 (Nijmegen, 2017), 192-203, 193.

⁶ Pas, 'De wondere wereld van sporthistorisch onderzoek in Algerije', 194.

⁷ Ruud Stokvis, 'Belgium and the Netherlands', in: S.W. Pope & John Nauright (red.), *Routledge Companion to Sports History* (London, 2010), 350-359.

culturele betekenis van de fiets en fietsen in het algemeen.⁸ De wielrennerij wordt echter niet specifiek belicht. Hiervoor zijn de verschillende artikelen van de historicus Stijn Knuts van belang. Als een van de weinige auteurs heeft hij een aantal essays gepubliceerd over de Vlaams-Belgische wielercultuur en vooral identiteit. In ‘Bochtenwerk op twee wielen’ zoekt Knuts een antwoord op de vraag waarom het wielrennen juist in België zo populair is geworden, en dikwijls als onderdeel van ‘de’ (sub)nationale identiteit wordt gezien.⁹ Hij deed daarvoor onderzoek aan de hand van de twee cultuurhistorische concepten *ruimte* en *discours*. Zijn conclusie is dat de populariteit van de wielrennerij en de connotatie met identiteit vooral te danken is aan de Belgische media van sportkrant *De Sportwereld* en het literaire oeuvre van sportjournalist Karel van Wijnendaele.

Tot eenzelfde conclusie komt Frederik Backelandt in ‘Vlaamse kerels op twee wielen (...)’.¹⁰ Hierin onderzoekt de historicus de rol van de *De Sportwereld* en Van Wijnendaele in de constructie van de Vlaamse identiteit en de verbinding met de wielersport. Backelandt doelt hiermee op het begrip ‘wielierflamingantisme’. Met deze – door Van Wijnendaele geïntroduceerde - term wordt de Vlaamse identiteit gedefinieerd op basis van een intrinsieke aanleg en belangstelling van Vlamingen voor wielersport. Als toonaangevend sportjournalist van *De Sportwereld* had hij een groot lezersbereik in de jaren ‘1920 en ‘1930. Volgens Backelandt kreeg Van Wijnendaele, net als de – op het aanwakkeren van Vlaams nationalistische gevoelens toegelegde – sportkrant, alle ruimte om een cultus van een Vlaamse wielidentiteit te construeren.

Er is niet enkel onderzoek gedaan naar de (sub)nationale identiteitskaders van wielrennen. Knuts publiceerde in samenwerking met historicus Pascal Delheye met ‘Identiteiten in koers’ een artikel over de betekenis van wielersport en plaatselijke wielierhelden voor lokale identiteitsvorming in de Vlaamse stad Roeselare tussen 1900 en 1960.¹¹ Dit werk is een belangrijke spiegel in relatie tot mijn eigen onderzoek naar Roosendaal. De Belgische historici hebben met hun publicatie namelijk een belangrijke bijdrage geleverd in het onderzoek naar de vraag welke betekenis lokale wielerronden hadden

⁸ D. Horton, P. Rosen, en P. Cox, (ed.), *Cycling and Society* (Aldershot: Ashgate, 2007).

⁹ Stijn Knuts, ‘Bochtenwerk op twee wielen’, in: *De Sportwereld* 70 (2014), 3-9.

¹⁰ Frederik Backelandt, ‘Vlaamse kerels op twee wielen: Ons rijke Vlaamse wielierleven en het wielierflamingantisme: Sportwereld als gangmaker van identiteit in het interbellum. Een discoursanalytische benadering’, in: *Van Mensen en Dingen: tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, Vol 3, Nr 1 (2005), 7-18.

¹¹ Stijn Knuts & Pascal Delheye, ‘Identiteiten in koers. Roeselaarse wielrenners als kopmannen van lokale, regionale en (sub)nationale identiteiten, 1900-1960’, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 41/1-2 (2011), 167-214.

voor lokale identiteit. Ze betogen dat vooral lokale wielerveden een belangrijke rol speelden, en een ankerpunt waren van gemeenschappelijke identiteit.¹²

Dit sluit aan bij de conclusies van de Engelse historici Richard Holt en James Mangan, die stellen dat de aanwezigheid van succesrijke sporters in een ‘lokaliteit’ sterk bijdroeg tot het zelfbeeld van een gemeenschap, of voor een deel daarvan. Tegelijkertijd konden lokale helden ook uitgroeien tot (sub)nationale sterren.¹³ Dit laat zien dat het begrip ‘identiteit’ niet statisch, maar dynamisch was. Sporters konden immers zowel nationale als lokale helden zijn. Knuts en Delheye omschrijven dit gegeven als ‘het fluïde karakter van identiteit’. Uit hun onderzoek blijkt immers ook, dat enkele Roeslaarse lokale wielerveden uitgroeiden tot West-Vlaamse en Vlaamse iconen.¹⁴

Onderzoek naar constructies en percepties van lokale identiteit rondom sportevenementen zoals de lokale wielerronde in Nederland, is binnen het vakgebied sportgeschiedenis een relatief nieuw onderzoeksthema. Hoogleraar sportgeschiedenis Marjet Derks laat in ‘Sport, geschiedenis en sportgeschiedenis’ zien dat de ontwikkeling van sportgeschiedenis in Nederland begon bij het werk van sociologen. De sociologisch-wetenschappelijke oorsprong van sport als onderzoeksterrein heeft derhalve een belangrijke stempel gedrukt op de geschiedwetenschappelijke benadering in Nederland.¹⁵

Tot in het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw verschenen er van de hand van historici voornamelijk publicaties binnen het thema sociaaleconomische geschiedenis. Sindsdien is er echter veel veranderd. Sportgeschiedenis kreeg in 2005 niet alleen een geïnstitutionaliseerde status binnen de geschiedwetenschap, ook de stand van zaken van het vakgebied, onderzoeksmethodes en benaderingen werden bediscussieerd. Er werd gepleit om de geschiedenis van sport vanuit andere invalshoeken te benaderen, met name vanuit enerzijds een cultuurhistorisch perspectief en anderzijds een transnationaal perspectief.

Binnen de cultuurgeschiedenis wordt nadruk gelegd op onderwerpen rondom sport en beeldvorming, identiteit, gender, etniciteit enzovoort. Het gaat in dit soort onderzoeken dikwijls niet zozeer over sport zelf, maar meer over de plaats van sport in de samenleving. Maar ook andersom, is de cultuur van sport, verenigingen en instituties soms een afspiegeling

¹² Knuts & Delheye, ‘Identiteiten in koers’, 207.

¹³ Richard Holt & James Mangan, ‘Prologue: Heroes of a European Past’, in: R. Holt, J.A. Mangan & P. Lanfranchi (red.), *European Heroes: myth, identity, sport* (London, 1996), 1-11.

¹⁴ Knuts & Delheye, ‘Identiteiten in koers’, 207.

¹⁵ Marjet Derks, ‘Sport, geschiedenis en sportgeschiedenis’, in: *Ex Tempore: Sportgeschiedenis*, Vol 36, Afl. 3 (Nijmegen, 2017), pp. 171-180.

ofwel miniatuur van de samenleving waarin het zich begeeft. In het artikel ‘Deep Play’ stelt Derks dat we naast de macrohistorische vraagstukken van de sociale en economische geschiedenis, meer specifieke en microhistorische onderzoeken van de culturele geschiedenis dienen toe te passen. Daarnaast is het van belang – en deze trend is inmiddels ingezet – om deze sociale en culturele geschiedenis vanuit een transnationale context te beoefenen en onderzoeken.¹⁶

Tot op heden was de sportgeschiedenis teveel in zichzelf gekeerd, binnen nationale kaders. Door sportculturen en geschiedenissen van verschillende landen te vergelijken en met elkaar te verbinden, ontstaan nieuwe inzichten. Met name vanwege het feit dat sport dikwijls als symbool en uithangbord van nationale eenheid, politiek, identiteit, maar ook rivaliteit werd (en wordt) gebruikt, is dit een belangrijk gegeven. Deze historische aanpak van sport is daarmee een interessante en waardevolle manier om een bijdrage te leveren aan de sportgeschiedenis en de geschiedwetenschap in het algemeen. In deze scriptie sluit ik me aan bij deze traditie.

Een cultuurhistorische scriptie over het thema ‘betekenis, beeldvorming en beleving van de lokale wielersport in Nederland’ dient vanzelfsprekend historisch verantwoord te zijn. Wetenschappelijke studies, concepten en theorieën dienen daarbij in ogenschouw genomen te worden. Maar als we onderzoek doen naar ‘beeldvorming’ en ‘beleving’ zijn we in feite primair bezig met subjectieve gegevens. Als we bijvoorbeeld de beeldvorming van de Ronde van Vlaanderen uit 1955 in de Belgische media bestuderen, dan zijn we niet bezig met ‘hoe het eigenlijk geweest is’, maar ‘hoe het wordt verbeeld.’ Binnen het vakgebied van cultuurgeschiedenis is dit een populaire benaderingswijze. Vanaf de jaren ‘1960 met komst van het concept ‘linguistic turn’, gingen historici meer kijken naar de taal van de geschiedenis, en de constructie van (historische) werkelijkheid. Juist door op deze manier naar de geschiedenis te kijken, zijn we beter in staat het verleden te begrijpen. Vooral het bewustzijn en de kennisgeving van subjectiviteit is daarin belangrijk. Hierbij gaat men ervan uit dat – en dit onderschrijf ik - objectiviteit niet bestaat. We kunnen enkel proberen objectiviteit te benaderen, ofwel zo objectief mogelijk te zijn, dan wel proberen zo min mogelijk subjectief te zijn. Door de taal van populaire wielersport en/of historische bronnen te analyseren zouden we kunnen begrijpen hoe en waarom de beleving en beeldvorming van het Nederlandse wielrennen is zoals het is.

¹⁶ Marjet Derks, ‘Deep Play’, in: *De Sportwereld* 69 (2014), 9-13.

‘Plan van aanpak’

Door het gebrek aan historisch wetenschappelijk onderzoek over cultuur rondom wielrennen in Nederland, is het raadzaam om voorbeelden en aanknopingspunten in het buitenland te bestuderen. Derks’ suggestie om sportgeschiedenis vanuit een breder – transnationaal – kader te bekijken, is hierbij van toepassing. In tegenstelling tot in Nederland, is in België meer gepubliceerd over de sociaal-culturele betekenis van wielerevenementen. Welke betekenis(s) had wielrennen in België, hoe kwamen een wielercultuur tot stand en waarom was de sport populair? Welke methoden van onderzoek en bronnen werden er gebruikt door academici? Deze vragen staan centraal in het eerste deel.

In het tweede deel wordt de stap gezet de naar de betekenis van de lokale wielerronde. Hier is weinig over gepubliceerd en ik richt me daarom voornamelijk op de casus over Roeselare van Knuts en Delheye.

In het derde deel kan vervolgens de vergelijking gemaakt worden met Roosendaal. Met behulp van de informatie uit het bronmateriaal van *De Grondwet* wordt er een blik geworpen op de totstandkoming van de Roosendaalse wielerronde in 1932. Hoe zat de ‘Ronde’ organisatorisch in elkaar en wie waren betrokken bij de totstandbrenging en uitvoering? Wie nam er deel aan de wedstrijd? Hierdoor is het mogelijk om op basis van de vergelijking met Roeselare en de kennis van de ‘Ronde van Roosendaal’ een interpretatie op te maken van de journalistieke verslaglegging in *De Grondwet*. Speelden ideeën en sentimenten over lokale identiteit, -trots en -verbondenheid een rol bij de organisatie en uitvoering van ‘de Ronde’? Daarnaast is het de vraag in hoeverre de journalistiek hier verantwoordelijk voor was.

Ten slotte is het - door de taal van dit bronmateriaal te bestuderen - mogelijk om in de conclusie uitspraken te doen over de manier waarop een wielerronde - zoals van de ‘Ronde van Roosendaal’ – iets kan zeggen over (lokale) identiteit.

-1. Koers in België-

“Wielrennen was in deze periode (lees 1900-1960) “een sport voor lezers en niet voor toeschouwers”.”¹⁷

Uit historisch onderzoek blijkt dat de wielersport van grote betekenis is geweest bij processen van identiteitsvorming in België in de eerste helft van de twintigste eeuw. Niet alleen binnen een nationale context, maar ook op regionaal en lokaal niveau. Knuts stelt dat het wielrennen al vóór 1940 een belangrijk symbool was van de Belgische, en in het bijzonder de Vlaamse identiteit.¹⁸ De sport was net als in – het door Niek Pas onderzochte – Algerije een belangrijke *identity marker*. Het is echter de vraag op welke manier(en)?

Om deze vraag te beantwoorden is het van belang om de geschiedenis van fietsen en wielrennen in België te verkennen. We dienen daarvoor een korte blik te werpen op percepties en constructies van de nationale en Vlaams (sub)nationale wielidentiteit. Knuts en Delheye laten namelijk zien dat identiteit een fluïde karakter kon hebben in relatie tot de wielersport, waarbij nationale, Vlaamse en lokale sentimenten dwars door elkaar heen konden lopen.¹⁹ Zelfs vóórdat de wielersport geliefd werd bij een groot publiek was er al sprake van processen van in- en uitsluiting rondom fietsverenigingen. Hiervoor moeten we terug naar het ontstaan van een cultuur rondom fietsen.

De oorsprong van de populariteit van fietsen in België ligt volgens Knuts bij de hogere stedelijke sociale klassen.²⁰ Het rijwiel werd in de jaren ‘1860 geïntroduceerd en maakte een snelle technische ontwikkeling door. Door de kostbaarheid werd het bezitten van het vervoersmiddel een toonbeeld van luxe en welvaart. Binnen de eerste stedelijke ‘vélocipèdeverenigingen’ golden strikte conventies wat betreft gewoonten, gedragingen en uiterlijk voorkomen. Men diende bijvoorbeeld uniform en net gekleed te zijn. Daarnaast was het niet de bedoeling om zo hard mogelijk te fietsen en er een wedstrijd van te maken, maar om op een matige en ordentelijke snelheid te rijden. Meestal werd er in colonne samen gefietst langs de culturele bezienswaardigheden van de stad. Het was daarmee vooral een sociale activiteit. Volgens Knuts deed men dit enerzijds om respect af te dwingen voor de

¹⁷ Knuts & Delheye, ‘Identiteiten in koers’, 171.

¹⁸ Knuts, ‘Bochtenwerk op twee wielen’, 3.

¹⁹ Knuts & Delheye, ‘Identiteiten in koers’, 202.

²⁰ Knuts, ‘Bochtenwerk op twee wielen’, 4.

fietser als volwaardig participant in het stedelijk verkeer, en anderzijds was het een geschikte publieke voorstelling van status en macht.²¹

Op deze manier was lidmaatschap van een fietsclub een middel ter erkenning en bevestiging van je identiteit, en dat je behoorde tot de hogere sociale klassen. Historicus Roderik Egberink stelt dat niet alleen geldt, maar vooral je sociale afkomst bepaalde of je lid kon worden. Uit zijn onderzoek naar het ledenbestand van de eerste Nederlandse wielervereniging 'Immer Weiter' (1871-1887) uit Deventer blijkt, dat aspirant leden eerst door een ballotagecommissie gecontroleerd werden. Mensen uit lagere sociale klassen werden bij voorbaat geweerd.²² Tot het eind van de negentiende eeuw werd fietsen dus vooral als een elitaire aangelegenheid gezien. Dit veranderde echter met de opkomst van wielrennen als massasport rond 1900.

Doordat het vervoersmiddel goedkoper werd konden mensen uit lagere sociale klassen zich een fiets veroorloven. Tegelijkertijd verloor het fenomeen daarmee zijn waarde als luxeartikel voor de vermogende burger.²³ De algemene belangstelling voor fietssport in België ontstond dus parallel aan het toenemende bezit en gebruik van het rijwiel door mensen uit de lagere sociale klassen. Dit is een interessant gegeven als we het bekende gezegde van 'het wielrennen als volkssport' in ogenschouw nemen. De massale belangstelling voor de wielersport - waarbij het erom ging de snelste te zijn in plaats van het meest sociabel en deugdzaam – kwam dus voort uit de groep mensen die tot 'het volk' gerekend werd.

Daarnaast werden er steeds meer wedstrijden georganiseerd buiten de stad, op het platteland, waardoor volgens Delheye en Knuts een steeds sterkere 'lokale verankering' ontstond.²⁴ De uitdrukking dat wielrennen een 'volkssport' zou zijn, is daarom niet per definitie onjuist. De oorzaak van de grote populariteit van de sport lag immers bij de belangstelling vanuit arbeiders, boeren en de lokale middenstand. Overheidssubsidies en betrokkenheid van stadsbesturen bij huldigingen van wielrenners waren een van de eerste publieke erkenningen van een activiteit die vooral geliefd was bij de lagere sociale klassen.²⁵ Maar in hoeverre is dit gegeven van belang geweest bij de percepties en constructies van collectieve identiteiten?

Voor de stedelijke burgerij was het vooral een identiteitskwestie, omdat de fiets zijn status als symbool van luxe en rijkdom verloor. De rijke industrieel en de hoge ambtenaar

²¹ Ibidem, 5.

²² Roderik Egberink, 'De eerste wielrenners', in: *De Sportwereld* 60 (2011), 5.

²³ Knuts, 'Bochtenwerk op twee wielen', 6.

²⁴ Knuts & Delheye, 'Identiteiten in koers', 168.

²⁵ Ibidem, 182.

legden zich daarom toe op een nieuwe en exclusiever vormen van vervoer, zoals de auto en motor. Het feit dat de fiets een massaproduct was geworden, zegt echter niet meteen iets over de relatie van wielrennen met processen van nationale, regionale of lokale identiteitsvorming in België. Volgens verschillende historici dienen we daarvoor naar de jaren ‘1920 en ‘1930 te kijken waarin de taal van de – vooral Vlaamse - sportpers een cruciale rol speelde.

‘Vlaams-nationalisme’

In de wetenschappelijke literatuur over de relatie tussen wielrennen en de vorming van een Belgisch/Vlaams (sub)nationaal identiteitsdiscours zijn er twee namen die steeds weer terugkomen: Karel van Wijnendaele en de Nederlandstalige sportkrant *Sportwereld*. Zowel Backelandt als Knuts en Delheye zijn het erover eens dat Van Wijnendaeles journalistieke bijdrages als hoofdredacteur van *Sportwereld* in grote mate bepalend zijn geweest voor het vertoog, waarin het unieke karakter van de nationale én Vlaamse wielidentiteit worden gepropageerd.²⁶²⁷²⁸ Backelandt stelt dat de sportkrant uitgesproken – op nationale gevoelens – gerichte artikelen publiceerde, waarbij het proces van identiteitsconstructie altijd aanwezig was. Belangrijk daarbij, is het gegeven dat *Sportwereld* tijdens het Interbellum de enige landelijke sportkrant was, die dagelijkse verslagen van wielrennen en andere sporten publiceerde. Hiermee had het in feite een monopolie op het Vlaamse wielervertoog. Van Wijnendaele was daarin de leidende figuur. Maar naast deze nationale toonzetting, werd vooral de verbinding gelegd met de Vlaamse identiteit.²⁹ Vanwaar deze discrepantie tussen België en Vlaanderen?

Knuts laat zien dat de invloedrijke Van Wijnendaele een uitgesproken ‘cultuurflamingant’ was. Als uitgesproken lid van de Vlaamse Beweging zette hij zich in voor de emancipatie van het Vlaamse volk ten opzichte van het Franstalige en op Frankrijk georiënteerde Wallonië. Zijns inziens liep de Vlaamse cultuur achter op de Franse, en moest daardoor opnieuw ‘begeesterd’ worden. Volgens de historicus zag Van Wijnendaele een belangrijke rol weggelegd voor Vlaamse wielrenners om de Vlaamse identiteit en eigenwaarde te definiëren.³⁰ We stuiten hier op een belangrijke overeenkomst met het onderzoek van Pas naar de wielercultuur van Algerije. Net als in het Noord-Afrikaanse land, werd de wielersport gebruikt om gevoelens van trots, soevereiniteit en zelfbeschikking van

²⁶ Backelandt, ‘Vlaamse kerels op twee wielen’, 16.

²⁷ Knuts, ‘Bochtenwerk op twee wielen’, 6.

²⁸ Knuts & Delheye, ‘Identiteiten in koers’, 171-172.

²⁹ Backelandt, ‘Vlaamse kerels op twee wielen’, 17.

³⁰ Knuts, ‘Bochtenwerk op twee wielen’, 6.

een land of groep binnen de samenleving te accentueren én activeren.³¹ Voor Van Wijnendaele was het wielrennen dus een instrument om zijn politieke doeleinden te bolwerken.

Volgens sporthistoricus Roland Renson waren communicatiemiddelen – zoals de krant – bij wielrennen van zodanig belang, dat het verhaal van de sport grotendeels werd gevormd door de taal van de media.³² Dit kwam niet alleen doordat de krant in de eerste helft van de twintigste eeuw hét toonaangevende journalistieke medium was, maar ook door de signatuur van wielrennen zelf. Als toeschouwer was het niet mogelijk om het gehele wedstrijdverloop te volgen, aangezien de voorbijrazende renners al snel weer uit het blikveld van de toeschouwer verdwenen. Belangstellenden dienden hun sport dus vooral te volgen aan de hand van geschreven bronnen in de krant.

Van Wijnendaele en de Vlaams georiënteerde sportpers waren zich bewust van de mogelijkheden die de journalistiek bood, om een Vlaams bewustzijn te creëren en te beïnvloeden. Knuts stelt dat de dikwijls eenvoudige landelijke afkomst, de karaktereigenschappen van kracht en doorzettingsvermogen, en het uiterlijk voorkomen van succesvolle Vlaamse wielrenners direct in verband werd gebracht met hetgeen de identiteit van ‘de Vlaming’ typeerde. De typisch Vlaamse wielrenner werd door Van Wijnendaele vervat in de term ‘Flandrien’. De nadruk op de landelijke afkomst van renners correspondeerde met het idee dat de Vlaamse cultuur in essentie landelijk zou zijn. Daarnaast werden sportprestaties van wielrenners vergeleken met belangrijke daden van historische figuren, die op verschillende manieren van betekenis waren geweest voor de ‘vorming’ van Vlaanderen.³³ Op deze manier werden wielrenners niet alleen succesvolle boegbeelden van de sport, maar ook van een invloedrijk Vlaams-nationalistisch discours.

We kunnen echter concluderen dat er in België enkele verschillende *identity markers* op (sub)nationaal niveau bestonden. Ten eerste was de fiets van oorsprong een identiteitssymbool van de hogere sociale klassen in – met name - de steden. Dit veranderde toen fietsen en wielrennen steeds populairder werd onder arbeiders, boeren en middenstanders op het platteland. Mede op basis van dit plattelandsideaal bleek de wielrennerij ten tweede een geschikt fenomeen om een Vlaams-nationalistische identiteit mede te definiëren en praktiseren. Ten derde werden wielrenners eigenschappen en kenmerken aangemeten, die in overeenstemming waren binnen de referentiekaders van (sub)nationale en lokale *ruimte*.

³¹ Pas, ‘De wondere wereld van sporthistorisch onderzoek in Algerije’, 194.

³² Roland Renson, ‘Bestaat er zo iets als een Vlaamse wiel(er)sub)cultuur?’, in: *Van Mensen en Dingen: tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, Vol 3, Nr 1 (2005), 26.

³³ Knuts, ‘Bochtenwerk op twee wielen’, 7.

Met deze kennis kunnen we kijken naar de studie van Knuts en Delheye, die een onderzoek publiceerden over de betekenis van lokale wielerhelden voor opvattingen en constructies van lokale identiteit in de Belgische stad Roeselare. Deze tussenstap dienen we te maken om vervolgens met Roosendaal als casus aan te vangen.

-2. Roeselare-

Of het Vlaams-nationalistische discours doorwerkte in percepties over lokale wielerronden en lokale identiteit is een belangrijke vraag. Knuts betoogde dat het proces van identiteitsvorming rondom wielrennen op nationaal én plaatselijk niveau een fluïde karakter had.³⁴ (sub)Nationale Vlaamse wielersporters konden net zozeer grootheden zijn binnen lokale gemeenschappen en andersom. Maar als we Knuts' concept van *ruimte* toepassen, dan ontstaat er een discrepantie. Tijdens een lokale wielerronde was de wielrenner in de fysieke ruimte van de toeschouwer aanwezig. De interactie met de renner en de beleving van sport was daardoor anders dan de abstractie van het verslag in de krant van wedstrijden elders. De ruimte van het dorp waar de wielersporter op bezoek was, speelde daardoor een nadrukkelijker rol.

Dit gold in het bijzonder voor de West-Vlaamse stad Roeselare, waar sinds het begin van de twintigste eeuw een rijke wielersporttraditie bestond. Deze traditie werd volgens Knuts en Delheye vooral gerepresenteerd door lokale boegbeelden, zoals de eerste Belgische winnaar van de Ronde van Frankrijk, Odiel Defraeye. Net als in de rest van België werd de lokale wielersport gevormd door een commerciële driehoek van renners, journalisten en fietsfabrikanten. De renners waren de actoren die de reclame van de fietsfabrikanten onder het publiek verspreidden, terwijl de pers heroïsche en smeulige verhalen van de koers en haar protagonisten in omloop bracht.³⁵

Delheye en Knuts constateren dat de nationale sportpers een dominante actor in de lokale wielersport van Roeselare was. Verslagen van wielersporters kwamen nagenoeg niet voor in de lokale en regionale dagbladen, waardoor de lezer landelijke kranten moest raadplegen voor informatie over de 'eigen' wielersporters.³⁶ Dit is om twee redenen opmerkelijk. Ten eerste zou je verwachten dat - vanwege de populariteit van de sport in de West-Vlaamse stad - de lokale pers zelf verslag zou uitbrengen. Ten tweede blijkt het in Nederland precies andersom te zijn. De regionale Roosendaalse krant *De Grondwet* publiceerde vele artikelen omtrent de lokale wielersportevenementen.

Het gebrek aan engagement van de lokale pers werd gecompenseerd door de landelijke kranten als *Sportwereld*, *Het Nieuwsblad* en *Het Volk*. Roeselaarse iconen zoals Defraeye werden middels bijnamen verbonden aan hun plaats van herkomst. Tegelijkertijd werden ze in

³⁴ Ibidem, 7.

³⁵ Knuts & Delheye, 'Identiteiten in koers', 171.

³⁶ Ibidem, 173.

het Vlaams nationalistische discours geplaatst als echte ‘flandriens’. Defraeye was dus zowel Belg, als Vlaming en Roeselarenaar. In de sporadische verslagen in plaatselijke dagbladen werden lokale renners juist niet opgehemeld of tot helden verheven. Dit had volgens de Belgische historici als reden, dat men probeerde de coureurs dicht bij het publiek te laten staan. Hierdoor werden ze beschreven als eenvoudige sympathieke mensen.³⁷

Dit verschil tussen de melancholieke lyrische commentaren van de landelijke dagbladen en de subtiele nuchterheid van de plaatselijke kranten is opmerkelijk. Niet alleen omdat ze verschillend zijn, maar vooral omdat ze beide op eigen wijze het wielervertoog gebruikten om in te spelen op gevoelens van identiteit op lokaal en (sub)nationaal niveau. In de door *Sportwereld* gedomineerde landelijke sportpers werd met expliciete lofzangen op Vlaanderen getracht een Vlaams bewustzijn te creëren. In de nauwelijks in wielersport geïnteresseerde plaatselijke kranten werd op impliciete wijze een idioom gehanteerd, om de lokale renner binnen de gelederen van ‘het volk’ te plaatsen. Het is interessant om dit te toetsen aan de berichtgeving in *De Grondwet*.

Roeselaarse renners werden niet alleen op basis van de verhalen uit de pers als boegbeelden van lokale identiteit gezien. Ook hier speelde het concept van *ruimte* een grote rol. Er waren niet alleen veel kermiskoersen in de buurt van de stad die door publiek bezocht konden worden, maar ook verschillende wielerveerbanen. Delheye en Knuts stellen dat het gezamenlijk supporteren van de ‘eigen’ coureurs op deze aangelegenheden de collectieve identiteit versterkte en bevestigde.³⁸ Dit gevoel van onderlinge verbondenheid ontstond juist doordat men zich fysiek in dezelfde ruimte bevond. Mede hierdoor werden supportersclubs opgericht voor populaire lokale renners, ze werden gepromoot en begeleid. In ruil voor deze steun - die soms zelfs financieel kon zijn – dienden de renners de eer van hun plaats of regio hoog te houden.

Huldigingen van de winnaars waren volgens de historici een ander belangrijk moment waarop de identiteit van de stad op rituele wijze werd aangesproken.³⁹ En ook hier speelt het concept van *ruimte* een rol. De renners en het publiek kwamen samen bij de huldiging, waar hoogwaardigheidsbekleders en de bestuursleden het moment aangrepen om enkele mooie woorden over het evenement en de gemeenschap te spreken. Het publiek vereenzelvigde zich met ‘hun’ coureurs, omdat zij dikwijls afkomstig waren uit dezelfde lagere sociale klassen.

³⁷ Ibidem, 174.

³⁸ Ibidem, 175.

³⁹ Ibidem, 181.

Openbare huldigen waren meestal voorbehouden aan activiteiten die vooral bij de elite gangbaar waren. Eervolle onderscheidingen voor wielrenners waren daar dus een uitzondering op. Deze vonden meestal plaats op centrale plekken in de stad, waarbij de harmonie opgetrommeld werd om te spelen, en om de coureur na vervolgens in colonne te begeleiden in zijn zegetocht door de stad. Deze ommegangen kwamen meestal uit bij het stadhuis, waar de winnaar opnieuw hommage ontving.⁴⁰

⁴⁰ Ibidem, 182.

- 3. Roosendaal-

“-De tweede Ronde-

*Roosendaal geeft weer een Ronde,
Want een rondje is te klein:
Dat wordt liefst toch maar gegeven,
Waar heel weinig mensen zijn.
Doch een Ronde geeft aan massa's,
Geeft aan duizenden genot;
Onbegrijpelijk, dat door enklen
Daarmee soms nog wordt gespot.
Heel onschuldig is 't genoeg
Van een dergelijk sportfestijn
En we mogen niet vergeten:
“Welvaart” kan er goed mee zijn.
Drommen mensen zullen stroomen
Naar de Ronde Roosendaal,
Zakenmensen die begrijpen,
Moeten steunen allemaal.
Roosendaal moet aldoor trachten
Ook met deze wielersport,
Dat't in Brabant het voornaamste
Van de middelpunten wordt.*

*Sic*⁴¹

Rond 1930 was het katholieke Roosendaal een kleine stad met ongeveer 22.000 inwoners.⁴² De dicht tegen de Belgische grens gelegen plaats was een belangrijk spoorknooppunt in de verbinding tussen Amsterdam en Antwerpen. Ook was het een belangrijk industrieel centrum. Zo stonden er sinds het eind van de negentiende eeuw enkele grote fabrieken voor de productie van onder meer suiker, tabak (KVV), tricotage, snoepgoed (Red Band) en kandij

⁴¹ Sic, 'De tweede ronde', *De Grondwet*, 17 juni 1933, 3.

⁴² J.J.A.M. Gorisse, *Roosendaal tussen platteland en stad: 1900-1970* (Tilburg, 1995), 75.

(Van Gilse). Vanaf 1932 werd er voor het eerst een wielersport voor profs, amateurs en nieuwelingen georganiseerd.

De ‘Ronde van Roosendaal’ werd voor de stad en de nabije omgeving binnen korte tijd het belangrijkste jaarlijks terugkerende culturele evenement. Tienduizenden bezoekers uit alle hoeken van Nederland en Vlaanderen vonden hun weg naar de West-Brabantse stad. In 1936 waren er met vijftigduizend bezoekers, twee keer zoveel mensen als de totale Roosendaalse bevolking.⁴³ Waarom het wielerevenement zo’n grote populariteit genoot is echter de vraag.

De eerste Roosendaalse wielerronde werd gehouden op zondag 16 oktober 1932. De initiatiefnemers besloten slechts enkele weken van te voren dat er in dat jaar nog een ‘ronde’ op touw gezet moest worden.⁴⁴ Hierdoor was het lang onduidelijk of het evenement doorgang zou kunnen vinden. Na veel beraad werd er goedkeuring gegeven vanuit Gedeputeerde Staten. Het eerste krantenbericht waarin een mogelijke wielerronde in Roosendaal ter sprake komt is een ingezonden brief van een lezer op 30 juli 1932:

“Wel, hoe sta get mee de “Ronde van Roosendaal”? Ik hoor, d’r wordt al over gesproke om hier werkelijk n’n wielervedstrijd op touw te zette... (...) t Wul in de tegeworige tijd nou eenmaal van de sport gedaan zijn. (...) Ik blijf er bij, dad ooren en zien zou vergaan van de belangstelling die-de daarvoor kreeg.”⁴⁵

In plaatselijk dialect stelt de anonieme auteur dat het tijd wordt dat Roosendaal een eigen wielerronde krijgt, net als veel omliggende dorpen in de omgeving. Als kleine plaatsen als Nispen en Wouw het voor elkaar konden krijgen, zou het voor de stad Roosendaal zeker mogelijk moeten zijn. De schrijver is er van overtuigd dat er meer publieke belangstelling voor zal zijn dan menigeen denkt.

Uit deze brief blijkt dat een mogelijke komst van een eigen wielerronde een dagelijks gespreksonderwerp was. Onderling werden verhalen verteld en geruchten verspreid dat men bezig was een organisatiecomité samen te stellen. In de opiniërende rubriek “Op den Uitkijk” van 24 september staat dat de mensen, en vooral de jeugd veel interesse heeft.⁴⁶ Een

⁴³ Trapuit, ‘In- en uitvallen’, *De Grondwet*, 7 juli 1936, 1.

⁴⁴ Anoniem, ‘Een “Ronde van Roosendaal”’, *De Grondwet*, 17 september 1932, 11.

⁴⁵ Alois, ‘Courante- en incurante artikele’, *De Grondwet*, 30 juli 1932, 3.

⁴⁶ Damasus, ‘Op den Uitkijk’, *De Grondwet*, 24 september 1932, 1.

aanzienlijke groep Roosendalers was dus bekend en stond belangstellend tegenover de mogelijke komst van een wielerkopers.

In de *De Grondwet* van 17 september wordt een oproep gedaan aan alle belangstellenden om aanwezig te zijn bij een vergadering in Café de Nijs op de Markt om te kijken of het mogelijk is om alsnog een wielerronde te organiseren.⁴⁷ Er waren dus al één of meerdere pogingen eerder gedaan tot oprichting. Het is opvallend dat hier niets over is gepubliceerd. Daarnaast wordt ook hier gerefereerd aan het succes van andere lokale wielerronden. Maar wat wordt hier precies met succes bedoeld? Ging het om publieke belangstelling, om lucratieve financiële doeleinden voor betrokkenen, of ging het over het gemak waarmee een ‘ronde’ werd georganiseerd? Duidelijk was echter dat initiatief van de burger om mee te denken en helpen op prijs gesteld werd.

‘Financieel gewin’

De eerste beweegreden om dit evenement tot een succes te maken was: inkomsten voor de middenstand. In een bericht van 24 september wordt gesteld dat de plaatselijke middenstand van winkeliers, bakkers, slaggers en caféhouders veel profijt zal hebben van de grote groepen bezoekers in het centrum en elders aan het parcours. Dit positieve financiële vooruitzicht wordt talloze keren op expliciete wijze herhaald in veel krantenberichten. Dit komt overeen met het Belgische Roeselare, waar commercieel gewin als belangrijke verklaring voor het organiseren van kermiskoersen wordt genoemd. In de West-Vlaamse stad bestond echter een symbiose tussen renners en middenstand, die bewust waren van elkaars financiële belangen, en daardoor nauwe contacten onderhielden.⁴⁸ Of dit in Nederland ook het geval was wordt in de krantenberichten niet meteen duidelijk.

Dat de komst van een wielerkopers voor de middenstand een lucratieve aangelegenheid zou zijn is wellicht niet verassend. De winkels kregen als hoge uitzondering een vrijstelling om op zondag open te zijn.⁴⁹ Zeker niet als we kijken naar de degenen die het eerste bestuur vormgaven. Het blijkt dat een aanzienlijk deel van het comité werd gevormd door Roosendaalse winkeliers en caféhouders, die vaak tevens als sponsors van de ‘Ronde’ fungeerden. Ook dit komt overeen met Roeselare. Het waren caféhouders, zoals C. de Nijs, die zijn zaak beschikbaar stelde voor de vergaderingen van het comité, maar ook als *permanence*. Het bestuur bestond tevens uit sigarenhandelaars zoals C. Roovers en H. De

⁴⁷ Anoniem, ‘Een “Ronde van Roosendaal”’, *De Grondwet*, 17 september 1932, 11.

⁴⁸ Knuts & Delheye, ‘Identiteiten in koers’, 185.

⁴⁹ Anoniem, ‘De “Ronde van Roosendaal”’, *De Grondwet*, 14 oktober 1932, 2.

Clerq, die naast tabak de loterijen verzorgden, waarbij gegokt werd op sportwedstrijden. Ook waren er verschillende uitbaters van fietsenzaken lid van het comité, zoals Charbonnel en Bookelaar, die allerlei fiets-gerelateerde prijzen ter beschikking stelden aan de renners.⁵⁰

Maar niet alleen winkeliers en caféhouders kregen medezeggenschap. Naast het algemene bestuur werd een erecomité opgericht waarin allerlei culturele en maatschappelijke verenigingen en organisaties bij betrokken waren. Burgemeester Prinsen werd de voorzitter. Hij stuurde mensen van o.a. Roosendaal's Bloei (de huidige VVV), de Rooms Katholieke Winkeliersvereniging, de Eerste Roosendaalse Biljartclub en de postduivenvereniging 'De Luchtklievers' aan om circulaires te verzenden en reclamebiljetten op te hangen.⁵¹

Daarnaast werden harmonieën ingeschakeld om geld in te zamelen tijdens rondgangen door de stad.⁵² Ook werden er trainingswedstrijden georganiseerd, waarbij het inschrijfgeld ten goede kwam aan de organisatie.⁵³ Daarbij werden prijzen dikwijls laag gehouden, zodat volgens de krant, 'iedereen de zelfvoldoening zal kunnen smaken bijgedragen te hebben aan het algemeen Roosendaalsch belang'.⁵⁴ Op deze manier werden de inwoners van allerlei verschillende leeftijden, sociale klassen en collectieven betrokken bij het project. Door deze betrokkenheid zouden we kunnen concluderen, dat het engagement bij de organisatie van de 'Ronde' leidde tot een groter gevoel van verbondenheid.

Maar ook als we onderzoeken waar het geld voor de financiering van het evenement vandaan kwam, dan blijkt dat dit voor een aanzienlijk deel vanuit de Roosendaalse gemeenschap zelf te komen. Dit wordt duidelijk door de vele particuliere giften en straatcollectes, waarvan in *De Grondwet* melding wordt gemaakt. In de aanloop naar de jaarlijkse ronde werden vele organisatorische updates in de krant gegeven. Aan het eind van deze berichten werden de - nieuw binnengekomen - giften afgekondigd met naam van de afzender. Deze donaties bestonden overigens niet alleen uit geld, maar uit de meest uiteenlopende dingen van flessen champagne, sokken en schemerlampen, tot koffiekannen, borstelgarnituren en dozen biscuits.

De grote geldprijzen voor de winnaars en ereplaatsen bij de profs en amateurs werden elk jaar gefinancierd door – vaak dezelfde - grote Roosendaalse bedrijven. KVVW-sigarenfabriek was hoofdsponsor bij de profs (150 gulden voor de winnaar in 1932) en de

⁵⁰ Anoniem, 'Een "Ronde van Roosendaal"', *De Grondwet*, 20 september 1932, 7.

⁵¹ Anoniem, 'Een "Ronde van Roosendaal"', *De Grondwet*, 20 september 1932, 7.

⁵² Anoniem, 'De "Ronde van Roosendaal"', *De Grondwet*, 14 oktober 1932, 2.

⁵³ Anoniem, 'De "Ronde van Roosendaal"', *De Grondwet*, 26 september 1932, 7.

⁵⁴ Anoniem, 'Ingezonden: Ronde van Roosendaal', *De Grondwet*, 29 mei 1933, 7.

nieuwelingen.⁵⁵ Andere grote sponsors waren Koffie- en tabaksfabriek v.d. Biggelaar en de fietswinkels Bookelaar en Charbonnel. Er bestond echter ook kritiek op de inbreng van de grote sponsors. Volgens een lokale handelaar steunde de organisatie namelijk financieel te sterk op de bevolking. Grote sponsors zouden relatief weinig inbrengen navenant de grote publiciteit die ze ontvingen.⁵⁶

Toch stopte het comité veel energie heel Roosendaal haar steentje bij te laten dragen. Hoewel de verslaglegging door *De Grondwet* omtrent de organisatie en de wedstrijd zelf een journalistieke objectieve signatuur draagt, wordt elke mogelijkheid benut om aan alle Roosendalers, en in het bijzonder degenen met veel geld, bij te dragen aan de financiering van het evenement. Dit gebeurt vaak aan het eind van bulletins die door het organisatiecomité zelf geschreven zijn. Het is de vraag of het dagblad dit belangeloos deed vanuit betrokkenheid bij de gemeenschap, of dat hier financieel gewin aan ten grondslag lag.

Financiële belangen en reclame speelden dus een fundamentele rol bij de totstandkoming van de Roosendaalse wielerronde. Dit lijkt echter niet alleen te gelden voor de middenstand, maar ook voor *De Grondwet* zelf:

*“Mr. de Redacteur, wij durven wederom een beroep doen op den onmisbaren steun van uw blad, dat, alhoewel geen philanthropische instelling, daar waar het geldt het algemeen Roosendaalsch belang, steeds gaarne belangeloos medewerkt.”*⁵⁷

In deze door het comité opgestelde brief wordt het West-Brabantse dagblad bedankt voor de steun bij de promotie van het wielerevenement. Daarnaast wordt er gesteld dat de krant belangeloos zou meewerken aan het algemene belang van de stad. Dit roept de vraag op of *De Grondwet* op een objectieve manier journalistiek bedreef. Werden kritische noten omtrent de ‘Ronde’ vermeld indien die er waren? Dit is lastig te achterhalen.

Belangeloos of niet, duidelijk is dat de redactie het comité hielp. Het grootste deel van de vele bulletins over ‘de Ronde’ wordt immers gevuld met organisatorische mededelingen. Deze gaan vooral over de financiering en de beraadslagingen van het comité met lokale en regionale instanties over handhaving van de openbare orde. De lezer wordt opgeroepen om zich actief op te stellen en mee te helpen om alles op tijd klaar te krijgen.

⁵⁵ Anoniem, ‘De “Ronde van Roosendaal”’, *De Grondwet*, 26 september 1932, 7

⁵⁶ Alois, ‘Courante- en incurante artikelen’, *De Grondwet*, 1 oktober 1932, 4.

⁵⁷ Anoniem, ‘Ingezonden: Ronde van Roosendaal’, *De Grondwet*, 29 mei 1933, 7.

Er werden in de aanloop naar het jaarlijkse evenement verschillende advertenties geplaatst in de krant waarbij wordt verwezen naar de ‘Ronde’:

“Geniet van de 7^e Ronde van Roosendaal – Meer genot hebt U van deze Ronde door het rooken van een sigaret – Segers’ Moravie of van Segers’ AB – Waar de renners ook komen.... Bij alle winkeliers verkrijgbaar!”⁵⁸

Deze advertentie laat zien dat de wielerronde als een middel werd gezien om een product aan te prijzen. Daarnaast is de bijzin ‘Waar de renners ook komen’ interessant, omdat het impliciet aangeeft dat renners een positieve statuur genoten.

‘De ‘Ronde’ als uithangbord’

De tweede beweegreden was de mogelijkheid om Roosendaal als plaats op de kaart te zetten. Voorzitter G. M. Lanen maakte tijdens een krantenbericht in 1934 de ambitie van het organisatiecomité duidelijk:

“Het doel is (...) Roosendaal een echt genoegelijken en tevens voordeeligen dag bezorgen, van Roosendaal één dag maken, wat het steeds moest zijn, het Centrum van West-Brabant.”⁵⁹

Dit is een van de weinige zinsneden die expliciet dit achterliggende motief van de initiatiefnemers duidelijk maakt. Het evenement diende als trekpleister voor de stad, als presentatie van de stad als een aangename en aantrekkelijke plek. Het aanprijzen van de stad heeft in dit geval te maken met trots. Trots op de lokaliteit waar men zich op allerlei wijzen mee verbonden kan voelen, en die daardoor mede iemands identiteit vormgeeft. Uit de woorden van voorzitter Lanen blijkt de geldingsdrang om van het lokale Roosendaal de belangrijkste plaats van regio West-Brabant te maken. In een ander bericht wordt gesteld dat deze regio reeds lange tijd een traditie van wielrenliefhebberij bezat, toen in de rest van Brabant de sport nog moest worden ontdekt. Volgens de auteur van het stuk zou de belangstelling van de West-Brabander grenzen aan ‘hartstocht’.⁶⁰ De “Ronde van Roosendaal” werd dus vooral gepresenteerd als uithangbord van de regio.

⁵⁸ Anoniem, ‘Geniet van de 7^e Ronde van Roosendaal’, *De Grondwet*, 1 juli 1938, 3.

⁵⁹ Anoniem, ‘n Sportgebeurtenis van belang’, *De Grondwet*, 15 juni 1934, 3.

⁶⁰ Anoniem, ‘De “Ronde van Roosendaal”: Een weergaloos succes’, *De Grondwet*, 6 juni 1933, 6.

In hetzelfde krantenbericht stelt voorzitter Lanen dat het evenement ook daadwerkelijk van groot belang werd geacht voor de stad:

*“Ieder zal het wel met ons eens zijn dat de Ronde van Roosendaal ’n sportgebeurtenis is voor West-Brabant in het algemeen en voor onze stad in het bijzonder van zeer groot gewicht.”*⁶¹

De auteur stelt dat - wanneer de ‘grote’ renners door de Roosendaalse straten denderen, die vol staan met enthousiast publiek uit de verre omgeving, - de Roosendaler niet anders dan belangstelling kan tonen. Hier komen we op een belangrijk punt. Pas en Knuts & Delheye lieten zien dat wielrensport op unieke wijze inspeelde op de symbolische toe-eigening van de geografische ruimte. De Belgische en Nederlandse wielersporters kwamen bij de mensen aan de voordeur langs op de Kade, de Hulsdonkschestraat of de Markt. Ze kwamen naar ‘hun’ stad om hun kunsten vertonen, en daarmee was de ‘Ronde’ van de Roosendalers. Het was een parade, een soort defilé doorheen de stad. Het was een bevestiging en viering van het bestaan van de stad. In *De Grondwet* werd het publiek opgeroepen om collectief de vlag uit te hangen.⁶²

Wanneer de Roosendaler niet in staat was geweest om bij de ‘Ronde’ aanwezig te zijn, dan was er altijd nog een bioscoop waar de festiviteit herbeleefd kon worden. Vanaf 1934 werd er een videoregistratie gemaakt door de *Polygoon Film Maatschappij*. Enkele dagen na afloop verschenen er advertenties in *De Grondwet* met reclame voor de film.⁶³

‘Deelnemers en ceremonieel’

Knuts en Delheye lieten zien dat in Roosendaal de lokale identiteit vooral bevorderd werd met de support van ‘eigen’ wielrenners. In tegenstelling tot de Belgische stad had Roosendaal bij de profs weinig deelnemers uit eigen gelederen. Uit de omgeving kwamen verschillende toppers, zoals Marinus Valentijn uit St. Willebrord. Ook uit de rest van Nederland kwamen de beste profs naar Roosendaal, net als een sterke groep Belgische coureurs. Het valt op dat de verslaglegging van de wedstrijd, de verhalen over deelnemers en alles daaromheen zeer zakelijk en praktisch wordt benaderd. Er is geen sprake van heroïsering van de sport en de renners zoals in de Vlaamse landelijke wielersport.

⁶¹ Anoniem, ‘n Sportgebeurtenis van belang’, *De Grondwet*, 15 juni 1934, 3.

⁶² Anoniem, ‘De “Ronde van Roosendaal”’, *De Grondwet*, 14 oktober 1932, 2.

⁶³ Anoniem, ‘De Ronde van Roosendaal’, *De Grondwet*, 24 april 1934, 3.

Bij de amateurs deden verschillende Roosendalers mee. Zij werden in tegenstelling tot de Roeselaarse renners enkel bij naam genoemd in de voorbeschouwingen en uitslagen, soms met hun woonadres.⁶⁴ Heel af toe kwam het voor dat namen werden verkleind, bijvoorbeeld van Piet, naar “Pietje” toen de coureur vanwege zijn prestaties tijdens een Zesdaagsewedstrijd werd gehuldigd tijdens de Roosendaalse wielerronde in 1933.⁶⁵

Er deed elk jaar ook een grote groep Belgen mee. Vaak ging een van hen er met de winst vandoor. Dit feit leidde tot interessante reacties in *De Grondwet*:

*“Onze renners zijn qua capaciteit opgewassen tegen de Belgen, maar de onzen missen dien gemeenschapszin, die bij de Belgen juist zoo scherp naar voren treedt”*⁶⁶

Het woord ‘gemeenschapszin’ is interessant. Ging het hier over een toewijzing van een typische karaktertrek die Nederlanders niet zouden hebben en de Belgen wel? Of was het een koers-technische opmerking, waarmee wordt geduid dat de Belgen veel beter samenwerken dan de Nederlanders, waardoor ze meer prijzen behalen? Dit wordt niet precies duidelijk in de rest van het fragment. Het is wel een feit dat de Belgische wielrennerij dikwijls als voorbeeld werd gesteld. Zo wordt de Roosendaalse wedstrijd op in een bericht met trots vergeleken met een gerenommeerd wielercriterium in Brasschaat.⁶⁷

Het waren dus vaak renners ‘van over de grens’ die het hoogste schavot in de ‘Ronde’ mochten betreden. Hoewel géén Roosendaler de wedstrijd ooit won, werd er weldegelijk werk gemaakt om andere wielprestaties van stadsgenoten uitgebreid te vieren. Dit was het geval met de huldiging van de Roosendaler Jef van der Vijver, die amateur-wereldkampioen werd in 1937. Hij werd groots onthaald op een podium op de Markt in Roosendaal. De gangbare zakelijke en analytische taal is verdwenen:

*“Te voren stond reeds vast: als iets op een ontvangst gelijk, dan zal het deze incomste van den sympathieken Jef zijn. Daar zijn geen urenlange besprekingen, geen wekenlange voorbereidingen voor noodig, bij zulk een gebeurtenis komt de geestdrift zelf aan het woord, en de rest volgt vanzelf.”*⁶⁸

⁶⁴ Anoniem, ‘De “Ronde van Roosendaal”’, *De Grondwet*, 17 oktober 1932, 4

⁶⁵ Anoniem, ‘Eerste Roosendaalsche Zesdaagsche’, *De Grondwet*, 10 augustus 1933, 3.

⁶⁶ Swaab de Beer, ‘“Ronde-impressies”’, *De Grondwet*, 5 juni 1935, 3.

⁶⁷ Anoniem, ‘De “Ronde van Roosendaal”: Een weergaloos succes’, *De Grondwet*, 26 juni 1933, 6.

⁶⁸ Anoniem, ‘Roosendaal huldigt zijn wereldkampioen’, *De Grondwet*, 24 augustus 1937, 3.

Toen Van der Vijver in augustus gehuldigd werd, was de 'Ronde van Roosendaal' reeds twee maanden geleden verreden. In een lang krantenbericht wordt de prestatie meerdere malen bejubeld. De Roosendaler kreeg een door de harmonie begeleide zegetocht door de stad. De burgemeester sprak met lovende woorden over de 'geestdrift' van de coureur. Ook kwam de voorzitter van Roosendaal's Bloei aan het woord. Hij sprak over de 'geestdrift' van 'sportlievend' Roosendaal.

Hier zien we dat een grote prestatie van een Roosendaler een aanzet gaf tot lokale trots en verbondenheid. De titel van het bericht was: 'Roosendaal huldigt zijn wereldkampioen'. De individuele verdienste van Jef van der Vijver was een prestatie die ook op Roosendaal afstraalde.

-Concluderend-

De ‘Ronde van Roosendaal’ was tussen 1932 en 1939 een belangrijk sociaal-cultureel evenement in de regio West-Brabant. De bronnen van dagblad *De Grondwet* laten ons zien dat de wielersport van betekenis was voor zowel lokale als regionale identiteit. Ten eerste was een groot deel van de Roosendaalse gemeenschap op uiteenlopende manieren betrokken bij de organisatie van de drukst bezochte jaarlijkse festiviteit van de stad. Deze collectieve inzet en betrokkenheid, bevorderde trots op-, en verbondenheid met de stad. Ten tweede werd de ‘Ronde’ op subtiele wijze gepresenteerd als symbool en uithangbord van een West-Brabantse wielercultuur. De reden hiervoor was ambitie en erkenning van de stad als centrum van de West-Brabantse regio.

Roosendaal beschikte niet over grote wielersportbeelden, die – zoals Knuts en Delheye met hun publicatie over Roeselare hebben laten zien – van groot belang waren bij lokale identiteitsvorming rondom wielersporten. In België was er in het algemeen een sterke lokale verankering van de wielersport, met beelden die als middelpunt van een gemeenschap werden gezien. Zij vertegenwoordigden de vitaliteit, trots en collectieve verbondenheid van het dorp of de regio waaruit ze afkomstig waren. Tegelijkertijd bestond er in België een sterk Vlaams-nationalistisch discours, wat in veel gelezen landelijke dagbladen zoals *Sportwereld* werd gepropageerd. Het wielersportbeeld bleek een geschikte manier om – in dit discours verpakte - complexe politieke denkbeelden over te brengen.

Het bestuderen van een wielerronde zoals de “Ronde van Roosendaal” blijkt een waardevolle manier om meer te weten te komen over het begrip: lokale identiteit. Dit komt omdat dit soort evenementen dikwijls door- en voor de lokale of regionale gemeenschap werden georganiseerd. Het gevolg hiervan is dat nationale belangen van andere entiteiten in mindere mate aan de orde zijn. Hierdoor vormen wielerronden en kermiskoersen ‘vensters’ waardoor een lokale gemeenschap bestudeerd kan worden. Een wielerronde was kortom dikwijls een miniatuur, een compact pakketje met informatie over de lokale politieke, economische, sociale, en culturele structuur.

-Literatuur-

Backelandt, Frederik, 'Vlaamse kerels op twee wielen: Ons rijke Vlaamse wielerveven en het wielerveflamingantisme: Sportwereld als gangmaker van identiteit in het interbellum. Een discoursanalytische benadering', in: *Van Mensen en Dingen: tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, Vol 3, Nr 1 (2005), 7-18.

Bacon, Ellis, *Great British Cycling: The History of British Bike Racing*, (2014).

Breuker, Pieter & Wio Joustra (red.), *Sporthistorie: tussen feit en mythe*, (2004).

Bruijn, Mark de, *Het laatste rondje om de kerk: de wereld van de kermiskoers*, (2013).

Cornillie, Patrick, 'Het wielrennen in de Nederlandse literatuur: een beknopt overzicht', in: *Van Mensen en Dingen: tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, Vol 3, Nr 1 (2005), 70-74.

Dauncey, Hugh, *French Cycling: A Social and Cultural History*, (Liverpool, 2012).

Delheye, Pascal (red.), *Making Sport History: Disciplines, identities and the historiography of sport*, (Routledge, Abingdon, 2016).

Derks, Marjet, 'Deep Play', in: *De Sportwereld* 69, (2014), 9-13.

Derks, Marjet, 'Sport, geschiedenis en sportgeschiedenis', in: *Ex Tempore: Sportgeschiedenis*, Vol 36, Afl. 3, (Nijmegen, 2017), pp. 171-180.

Edelman, Robert & Wayne Wilson (red.), *The Oxford Handbook of Sports History*, (New York, 2017).

Egberink, Roderik, 'De eerste wielrenners', in: *De Sportwereld* 60, (2011), 3-6.

Foot, John, *Pedalare! Pedalare!: A History of Italian Cycling*, (2011).

Gibbons, Tom & Dominic Malcolm (ed.), *Sport and English National Identity in a 'Disunited Kingdom'*, (2017).

Gorisse, J.J.A.M., *Roosendaal tussen platteland en stad: 1900-1970*, (Tilburg, 1995).

Holt, Richard & James Mangan, 'Prologue: Heroes of a European Past', in: R. Holt, J.A. Mangan & P. Lanfranchi (red.), *European Heroes: myth, identity, sport*, (London, 1996), 1-11.

Horton, D., Rosen, P., en Cox, P. (ed.), *Cycling and Society* (Aldershot: Ashgate, 2007).

Knuts, Stijn, 'Bochtenwerk op twee wielen', in: *De Sportwereld 70*, (2014), 3-9.

Knuts, Stijn & Pascal Delheye, 'Identiteiten in koers. Roeselaarse wielrenners als kopmannen van lokale, regionale en (sub)nationale identiteiten, 1900-1960', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 41/1-2 (2011), 167-214.

Knuts, Stijn, 'The first miles of a double-edged 'national sport': cycling, society and (sub)national identity during the Belgian Belle Époque', In: Dave Day (ed.), *Sports and Leisure on the Eve of the First World War: Manchester Metropolitan University Press*, (Manchester, 2016), 49-71.

Pas, Niek, 'Cycling Identities', in: *De Sportwereld 69*, (2014), 5-8.

Pas, Niek, 'De wondere wereld van sporthistorisch onderzoek in Algerije', in: *Ex Tempore: Sportgeschiedenis*, Vol. 36. Afl. 3, (Nijmegen, 2017), 192-203.

Pas, Niek, 'Grand Départ. New challenges for sports history in the Netherlands', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, Vol 128, Nr 3, (september 2015), 453-469.

Renson, Roland, 'Bestaat er zo iets als een Vlaamse wiel(er)subcultuur?', in: *Van Mensen en Dingen: tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, Vol 3, Nr 1 (2005), 22-32.

Roberts, Simon Gwyn (ed.), 'Introduction', in: *Sport, Media and Regional Identity*, (Newcastle upon Tyne, 2015), 1-12.

Stokvis, Ruud, 'Belgium and the Netherlands', in: S.W. Pope & John Nauright (red.), *Routledge Companion to Sports History*, (2013), 350-359.

Thompson, Christopher S., *The Tour de France: a cultural history*, (London, 2006).

-Bronnen-

Dagblad De Grondwet

*bronnen zijn chronologisch gerangschikt op basis publicatiedatum.

Alois, 'Courante- en incurante artikelen', *De Grondwet*, 30 juli 1932.

Anoniem, 'Een "Ronde van Roosendaal?"', *De Grondwet*, 17 september 1932.

Anoniem, 'Een "Ronde van Roosendaal"', *De Grondwet*, 20 september 1932.

Damasus, 'Op den Uitkijk', *De Grondwet*, 24 september 1932.

Anoniem, 'De "Ronde van Roosendaal"', *De Grondwet*, 26 september 1932.

Alois, 'Courante- en incurante artikelen', *De Grondwet*, 1 oktober 1932.

Anoniem, 'De "Ronde van Roosendaal"', *De Grondwet*, 14 oktober 1932.

Anoniem, 'De "Ronde van Roosendaal"', *De Grondwet*, 17 oktober 1932.

Anoniem, 'Ingezonden: Ronde van Roosendaal', *De Grondwet*, 29 mei 1933.

Anoniem, 'De "Ronde van Roosendaal": Een weergaloos succes', *De Grondwet*, 6 juni 1933.

Anoniem, 'De "Ronde van Roosendaal": Een weergaloos succes', *De Grondwet*, 26 juni 1933.

Sic, 'De tweede ronde', *De Grondwet*, 17 juni 1933.

Anoniem, 'Eerste Roosendaalsche Zesdaagsche', *De Grondwet*, 10 augustus 1933, 3.

Anoniem, 'De Ronde van Roosendaal', *De Grondwet*, 24 april 1934.

Anoniem, '’n Sportgebeurtenis van belang', *De Grondwet*, 15 juni 1934.

Swaab de Beer, '”Ronde-impressies”', *De Grondwet*, 5 juni 1935.

Trapuit, 'In- en uitvallen', *De Grondwet*, 7 juli 1936.

Anoniem, 'Roosendaal huldigt zijn wereldkampioen', *De Grondwet*, 24 augustus 1937.

Anoniem, 'Geniet van de 7^e Ronde van Roosendaal', *De Grondwet*, 1 juli 1938.

